

Larritasuna gaurko Literaturan

Oso egunekoa zaigu larritasun problema. Gizon askok erabili dute ta darabilte problema au bai barnean bai ta idaztietan. Batzuetan berau zaielarik problema gogorrera, bestetan ez ainbestekoa, Kierkegaard, Heidegger, Kafka, Sartre, Camus, diñotanaren lekuko.

Ezin uka, egunean iñoiz baño gogorrago dagerkigula problema au. Ba-dera, "larritasunaren filosofia", "larritasunaren anatomia", "larritasun literarioa". Baña problema au ezta egunekoa, mundua bezin zaharra baizik. Mundua mundu danetik izan baitu gizonak larria Jaungoikoaren misterio aurrean, izakiarenean, ta bere eriotzaren misterio aurrean ere. Ta razionalisten azalpenak ezin izan diote kezka ori utzarazi. Ezin; razionalistentzat eriotza, esaterako, garrantsi bakoa baita, azidente bat besterik ez. Oien iritziz, eriotz larriak erdeñatua izan bear du, "sentimentu" bat da-ta.

Esan dugunez, problema au "larritu" egin zaigu gaur. Zeri bear diogu eskertu ala kulpatu bere gaurkotasun au? Eztut zalantzik, bere esito zaratatsu au gure denporaren oiartzuna izateari diola zor. Larritasunaren filosofia bat, asurdoaren filosofia bat, oso egokia zitzaion noski gudak, lur-artzeak, deportazioak, il-arazteak, ondapenak eta gudaosteak egindako ambienteari. Filosofiagandik zer itxaron bearko? Bergsonismoak ta marxismoak aspertu edo desilusionatu egin bazuten gaztedia ordurako. Nora jo bear, bada, erantzun eske? Problema gorria benetan ikastun gazteena! Ta ara nun agertu ziran esistenzialismoa ta surrealismoa erantzuna oso garbi emaki antza, an ikusi bazuten galderaren arrazoia. Erantzun goibelegia, ordea, egiazkoa izatekotan, ta, beraz, laburra ta desesperagarria, asurdoaren filosofia-rena zalako alegia.

Baña ba-dakigu: orduko klimari egokia oso zitzaiolako artu zuen indarra ta, noski, gorantza egin ere bai.

Aurrera jo aurretik, jarri dezagun argi ta garbi zer esan nai dugun *larritasun* itza darabilgun guzian.

Ikara-mundua gogoratzeko itz asko dira iztegian. Sinonimoak dira noski; ba-dute, ordea, nork bere bereiztasuna. Esaterako, ez dira berdiñak larritasuna, bildurra, laztura. Larritasuna olako estutasun bat

bezalakoa da, zintzurraldean, bularrean edo eztarran. Ordea, zerua nai nuke obeki bereiztu, alegia: ikara, laztura, latzikara, egiazko arrixku baten aurrean sortzen dira beti, bildurra antzo. Beraz, zemaiaaren astuntasunarekin dute proportzio. Ostera, arrixkurik eztagerrenean edo biotzeko susperraldiak kausarekin proportziorik gordetzen ez tuenen, orduan, larritasunaren aurrean gaude. Eriotz arrixku baten aurrean, alere, ezin dezaioke gizonak inolaz ere larritasunari igesik egin. Kezka, ikara ta larritasunaren biderdian dela esan genezake, eta urrengo kausarekin proportziorik gordetzen ez badin badu, larritasunarekin bat dator.

Gaurko sikologiak gogotsu jo du, noski, larritasunari dagozkion problemak aztertutzeroa, fenomeno au Filosofiari ta Neurolojiari batbalean baitaize interesgarri. Apur bat sakondu besterik ez, bereala datorrigu galdera: fenomeno normala da, ala fenomeno sikolojiko gaizkorren aurrean ote gera? Nola erabilli bear da larriduna: Gaixo bezala ala lardaska igeskorra supritzen duanaren antzeroa? Ona laburki puntako iritzi biak: Askok larritasuna patolojikotzat jotzen dute; alegia, arrixkurik eztuala edo kausarekin proportziorik eztaukala diñoi en oiek denak. Beste askok, ebitatu ezin dan fenomenoa dala diñoi, baña normala. Auentzat, larritasuna, gu baitan dugun antagonismoaren konzientzia da.

Larritasuna edo angustia barrutik ikusi nai izan da sarri asko. Eguneko sikologoak ere egin dituzte alegiñak, eta ari dira oraindik. Guztiak datoz bat gutxi-gorabehera Bleuler jaunarekin. Jaun onen iritzi, gauza biren aurrean *autatu eziñak* zertuten du larritasuna; lardaska edo trastornua, barrukoa zaigu osorik, eta aukeratzeko gai ezizatea kanpotik ezdatorrigu norberagandik baizik. Charles Odier jaunak ere, bere aldetik, larritasunak bere baitan daraman *ezin-sentimenduan* ekiten du.

Gaurko larritasunak ba-du, gañera, alako zerbait berezi. Xederik ez izatea noski. Literaturan dagerren izpiritu pesimista au, esistenziaren larritasun au, ez da besterik Europa desegiña, zatitua, dekadentea ta induriatuaren oiartzuna baño. Egunean dakuskuzan literatura surrealista ta esistenzialistaren aldaketa guziak, ori bai, Kierkegaardengan dute sustraia. Erabilli ere xedebako larritasunari dagokion tema au darabil ziurki geientsu bere lanetan Kierkegaard-ek. Agian, Kierkegaard beraren esistenzia ere gaurko munduaren gain datorrela dirudian trajeriaren atari bailitza artu genezake. *Egumerokoan* bere murrin osakaitzaren berri ematen digu: "Gauzen ordenak oro larrisentimenduz nau betetzen, eltxoagandik gizakunde misterioaraño; guzia zait ulergaitza, ta ene barnean batez ere; oro zaie nere begieri inguingarri, ta batez ere enegan".

“Andia da ene tristezia, neurribakoa; iñork eztu ezagutzen Jainkoak zeruan izan ezik, eta Ark enau kontsolatu nai. Jaungoikoak ezpada, beste iñork ezin nau kontsolatu, ta Berak eztu nai nizaz errukitu...”

Sartre ere onelatsu mintzatzen da, baño eztu Jainkoagan sinisterrik. Bere ateismoa sistematikoa da. Ta, jakifia, eztu iñun xederik somatzen.

Dakuskunez bada, larritasun onek eztu itxaropenik, eztu iñolazko erremediorik, zentzubako sentimendu bat besterik ezpaita. Eztu xederik, itz baten. Eta gauza guzien adierazpena xedea izanik —Eskolastika arauz— larritasun gaizkor onek elbururik ez eukitzean, eztu izateko arrazoirik. Ain zuzen, xedea arkitu bear zaio derriorrez larritasunari. Bestela, nora jo diteke tristura gaizkor au bide dela? Nork bere burua iltzera nunbait. Auxe egin zuen, esaterako, Suezia-ko neska gazte batek Milena Milani-ren *Anna Drei* liburu garratz ta esistenzialista itzuli ondoren.

Larritasunak eragipena du gizonarengan, ba-dakigu. Baña norañoakoa da eragipen au, indar au? Ez noski, askok nai luketen besterañoakoa. Gizonak eztu larritasun sentimendua soillik bere barnean. Beste asko ere ba-ditu ta larritasunak bezin indar eta geiago dutenak gañera. Ba-ditu, adibidez, naimen bat, erabaki-almen bat, beragan eta besteengan segurantz bat. Sartre-k eta beste askok eztute nai izan balio onek ikusi. Beti jarri dituzte beren begiak gauzen ta gizonen izatasun lizun, beltz, iguingarri ta zekenetan, baña bistan da, ezin zaiola bide ortatik gizonari filosofi egokirik iñoiz eman. Au ezin uka, besteak beste.

Larritasun sentimenduari asko eragin diote bere gaurkotasunean bai esistenzialismoak bai ta surrealismoak. Batez ere esistenzialismoak: Heidegger, Yaspers, Sartre, Merleau-Ponty, Levinas, Gabriel Marcel eta beste askok Kierkegaard ezkerok. Izan ere esistenzialismoaren karakteristika bat inseguridade totalaren sentimendua da. Sentimendua oneri, kezka, naga, leia, edo larritasuna deitu, berdin xamar zaigu oraingoz. Esistenzialista artean maiz entzun oi dira olako galderak: Ez al gera mundu zantar ontara jaurtiak izan, orren arrazoiaz gu geu jabetu gabe? Eta filosofilari askorentzat galdera onen erantzuna Arrazoibakoari edo misterioari ezarri bear baldin bazaio ere, esizenziaren absurdo ta frakasoan ekiten dute beste askok. Sartre-k diño zera, alegia: “Edozein bizitzaren historia, frakaso baten historia dela”.

Surrealismoak, beralde, aski eragin dio larritasunari. Gizakume askatasunaren naiak egindako matxinada, erreboluzio intelektuala ta artistikoa, izpirituala ta literarioa izanik, gizona sikikaki bakandu nai du surrealismoak, gizonaren sikismo ori desegiteko. Beraz, surrealis-

moan bi izatasun dira beti kontraka: bata, mundu fisiko onen gañekoa, izatasun fisikoa nabaritzen duana; errealtate fisikoaren materiatasunari josia, bestea. Bai, beti nahasten dute giza-bizitzarekin Jainkozko elementua. Orregatik, ain zuzen, ikusi dezakegu lan surrealista geientsuenetan alako burruka, batasun-eza, zoro antzeko zerbait, nik esango.

Ikusi berri gera larritasunaren problemak dauzkan aurpegi batzuk, gaur egunean dagerkizkigun bezala ikusiki batez ere.

Nik uste, larritasun au ez tala posible supritzea esistenzialista ta surrealista nai luketen bezala eramaki. Uste baitut larritasunak personatasunaren egiazko konpromisorik ez tuala beragan eraman bear. Izpirituaren jolas bat izan bear luke larritasunak, ez besterik. Edo beste era batera gauzak ikusiaz: Trastornu igeskor bat, neurosian erori aurretik Kierkegaard-engan izan zan bezala. Ta orduan bai, orduan besterik da: larritasuna onuragarria da oso. Gure ideia, pre-juizio, konzetu, oitura, egikera ta pentsakera gain nor bere buruari itauntzera beartzen gaitualako noski. Egia esan, ederki asko egiten dute onako au esistenzialista ta surrealista, bizitza-kondizioak dauken asurdoa, iruzurra ta larritasuna ixituki seiñalatuaz. Baña larritasun au pentsamentu ta sentimenduetaraño sartzen danekoxe, gizonaren esistenzia oro bere menpe jartzen da, ta orduan datorkio benetan, egiazko ondapena gizonari: neurosia atejoka ta bizi sikikoa atzekoz aurrera ta gainbeheraka.

Bein onera ezkerero ondo dago esatea filosofi literario surrealista ta esistenzialista onek guztiok sustraian bertan dutela okerra. Izan ere, ez jakin, erdeñatu edo lotsagarritu egiten dituzte egitura gogor ta fundamentalak asko: adiskidetasuna, ezkontz-maitasuna, eginbeurraren sentimendua, familiarena, bizitza erlijioso, esaterako. Egille auek irakurtzerakoan —Sartre ta beretarrak batez ere— materia gain diren izatasun guzti oiek ezpailiran dirudite, Itxuak dira, edo bear bada, larritasun literario ta azalezkoan dute atsegin.

Beintzat, esistenzialismoaren aita, ots, Kierkegaard, Jainko billaria zen bai, ta bere larritasuna noski, sinismenerako bide zitzaion. Gaurko Jainkobako esistenzialismoak, ordea, lehen esan dugunez, nor bere burua iltzera daramakigu, irteera bako kale itxua baita.

Egiazko bidea artzekotan Gabriel Marcel-en esistenzialismora jo bear genukela uste dut. Gabriel Marcel-ek bere filosofiaren zentrua maitasunean du ipintzen. Eta larritasun literario ta filosofiko au etapa bearrezkotzat dauka, ta orregatik ain zuzen, ezin diteke iñoiz xedea izan. Etapa bearrezkoa, alabaña, zuzenduna ta egiazkoa baldin bada.

TORRE-ALDAY.